

Toolkit Jonge Kinderen

Introductie

Ben je op zoek naar informatie, methoden en praktisch speel- en lesmateriaal om ontwikkelingsvoorsprong bij jonge kinderen (2 – 6 jaar) te herkennen en daar een passende omgeving en aanpak voor te organiseren, maak dan gebruik van de Toolkit Jonge Kinderen.

De Toolkit Jonge Kinderen werd ontwikkeld om talent te signaleren bij zeer jonge kinderen in de voorschoolse educatie, kleuterschool en kinderopvang. Het is belangrijk om talent voor deze leeftijdsgroep te herkennen. Op dit moment is er voor deze groep geen kennisoverdracht naar het basisonderwijs. In de kinderopvang is over het algemeen weinig aandacht voor jonge hoogbegaafde kinderen. Dit komt mede doordat de specifieke kenmerken en behoeften van hoogbegaafde kinderen op deze leeftijd niet goed bekend zijn. Professionals kunnen een positieve ontwikkeling bevorderen door ouders van hoogbegaafde kinderen op jonge leeftijd te signaleren, aan te stellen en te adviseren.

De Toolkit omvat 7 onderwerpen:

- observeren, signaleren en identificeren
- strategieën voor een passend aanbod
- creatieve denkvermogens
- signaleren en aanpak onderpresteren
- motivatie en zelfbeeld
- peuters met een ontwikkelingsvoorsprong
- intake en overdracht voor- en vroegschoolse educatie naar primair onderwijs.

In de Toolkit vind je onder andere observatietools, een 10-stappenplan om het onderwijsaanbod in reguliere groepen te implementeren, intake- en overdrachtsformulieren, informatie over onderpresteren en praktisch speel- en lesmateriaal. Ook staat er veel informatie in over een integrale aanpak van onderwijs en opvoeding van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

De Toolkit is het resultaat van samenwerking tussen leerkrachten, pedagogisch medewerkers en educatieve experts in Leiden en Slovenië.

Een holistische benadering in de toolkit

Om de vaardigheden van jonge kinderen te observeren, identificeren en te bevorderen wordt in de Toolkit veel nadruk gelegd op de intelligentietheorieën van Gardner en Bloom en worden “slimme” instrumenten gepresenteerd op basis van meerdere intelligenties. Pedagogische werkers in peuterspeelzalen en de kleutergroepen van basisscholen kunnen deze hulpmiddelen gebruiken voor een gedifferentieerde én geïntegreerde aanpak.

De toolkit is gebaseerd op het uitgangspunt dat het belangrijk is dat

- pedagogische medewerkers en leerkrachten het bewustzijn bij kinderen bevorderen van levenslang leren
- pedagogische medewerkers en leerkrachten kinderen bewust maken dat we de hele tijd en in alle situaties leren
- leren holistisch en inclusief is
- pedagogische medewerkers en leerkrachten bijdragen aan het besef dat we tijdens ons hele leven (en dus nooit te laat) nieuwe dingen kunnen leren en eigen talenten kunnen blijven ontwikkelen

Benadering 1: Observeren van jonge kinderen

Wat

Bij jonge kinderen die een hoe intelligentie hebben wordt de term *ontwikkelingsvoorsprong* gehanteerd en wordt formeel nog niet gesproken over *hoogbegaafdheid*. We spreken over *ontwikkelingsvoorsprong* omdat juist in de kleuterperiode de intelligentie van het kind nog niet betrouwbaar gemeten kan worden. De beperkte voorspellende waarde van intelligentieonderzoek bij jonge kinderen komt door de manier waarop jonge kinderen zich ontwikkelen. Die ontwikkeling verloopt erg sprongsgewijs. Perioden van relatieve stilstand en grote vooruitgang wisselen elkaar af, waardoor er grote verschillen kunnen ontstaan in de uitkomsten van intelligentieonderzoek.

Waarom

Het is van groot belang om een kind met een *ontwikkelingsvoorsprong* vroegtijdig te herkennen en te signaleren. Dit is een combinatie van het herkennen van de kenmerken van ontwikkelingsvoorsprong, observatie van de leerkracht en goed luisteren naar wat de ouders over het kind vertellen. Bij de kenmerken spelen zowel cognitieve als persoonlijkheidskenmerken een rol. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong zullen meerdere van deze kenmerken vertonen, maar ze hoeven niet alle kenmerken te hebben. Ieder kind heeft zijn eigen talenten en persoonlijkheidskenmerken en heeft daarom ook verschillende behoeften. Door de kenmerken goed te herkennen en het kind goed te *observeren* kan vervolgens het onderwijsaanbod afgestemd worden op de behoefte van het kind.

Hoe

Door goede observatie en goed te luisteren naar wat ouders te melden hebben kan een leerkracht met een redelijke mate van betrouwbaarheid een ontwikkelingsvoorsprong vast stellen.

Daarvoor zijn in Nederland signaleringsinstrumenten beschikbaar zoals het Signalerings- en Diagnoseprotocol Hoogbegaafdheid (SIDI) of het Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid. Deze instrumenten helpen leerkrachten en IB-ers de ontwikkelingsvoorsprong in beeld te brengen van *alle* leerlingen in de groep. Daarnaast geven de resultaten van dit signaleringonderzoek de leerkracht ook een leidraad om vast te stellen op welke gebieden er behoefte is aan een aangepast onderwijsaanbod.

Verder zijn in het Talent Education project door internationale samenwerking een aantal observatie "tools" ontwikkeld vanuit een basisprotocol gebaseerd op de meervoudige intelligenties van Gardner. Pedagogische medewerkers en leerkrachten kunnen hiermee speelsgewijs in de praktijk de ontwikkeling observeren en tegelijkertijd stimuleren. De observatie tools zijn nu nog in het Engels, wel gemakkelijk te vertalen, maar worden binnenkort ook in het Nederlands gepubliceerd.

Voor meer achtergronden en inzicht m.b.t. het observeren en identificeren van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong verwijzen we graag naar de handleiding die Maruška Željeznov Seničar (Slovenië) samengesteld heeft voor het Talent Education project.

Voor peuters is er in het programma Peuterpraat (ontwikkeld door de Koninklijke Aurisgroep, regio noord-west) een lijst van kenmerken om ontwikkelingsvoorsprong te signaleren. Deze lijst kan ook goed dienen voor een gesprek met ouders.

Voorbeeld

Observatie instrument

Hierbij een voorbeeld van een observatie instrument om zicht te krijgen op het logisch - mathematisch denken van peuters en kleuters. Omdat bij persoonlijke ontwikkeling niet alleen cognitief talent belangrijk is presenteren we ook observatie instrumenten voor bijvoorbeeld muzikale, lichamelijke, inter- en intra-persoonlijke intelligentie naast ook verbale intelligentie. Er zijn voor elke intelligentie meerdere voorbeelden beschikbaar.

Mathematical & logical Intelligence

Benadering 2: Een passende aanpak voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Wat

Uit onderzoek is naar voren gekomen dat het implementeren van onderwijsaanbod voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong in de reguliere kleuterklassen lastiger is en meer tijd vraagt dan men doorgaans inschat. Hierbij presenteren wij een 10-stappenplan dat als hulpmiddel kan dienen.

Het is aan te bevelen om kinderen met een *ontwikkelingsvoorsprong* in de kleuterklassen onderwijs aan te bieden dat inspeelt op de behoefte van deze kinderen. Het gaat hierbij op *passend onderwijs* in de volgende twee lesvormen:

1. Differentiëren in de *reguliere les* in vraagstellingen bijvoorbeeld met behulp van *Denksleutels voor Kleuters*
2. Een groepje vormen met *ontwikkelingsgelijken* met de leerkracht en/of met een ondersteunende leerkracht (bij voorkeur dagelijks), waarbij de leerkracht een korte instructie geeft en vervolgens motiverend begeleidt als de kinderen aan de slag gaan

Waarom

Door invulling te geven aan het onderwijsaanbod dat is afgestemd op de behoefte van het kind kan het werkelijk leren en zich ontwikkelen. Bovendien is onderwijs dat afgestemd is op de behoefte van het kind belangrijk dat kinderen met een *ontwikkelingsvoorsprong* een beter *zelfbeeld* en meer *zelfvertrouwen* krijgen en dat zich zowel cognitief als sociaal-emotionele evenwichtig ontwikkelen.

Hoe

Het is nodig en goed mogelijk om een passend onderwijsaanbod te implementeren afgestemd op de behoefte van het kind in *iedere* klas in het reguliere onderwijs. Daarbij wordt er *bij voorkeur* dagelijks gewerkt in een groepje met *ontwikkelingsgelijken*. Als kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong geen gelijkgestemden vinden, kunnen ze zich terugtrekken en eenzaamheid ervaren. Daarom is het voor deze kinderen belangrijk om samen met ontwikkelingsgelijken aan uitdagende taken te werken.

Voorbeeld

We hebben een 10-stappenplan uitgewerkt als een voorbeeld om het onderwijsaanbod voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong vorm te geven in een reguliere kleuterklas.

Benadering 3: Creatieve denkvermogens

Wat

Het bevorderen en onderhouden van *creatieve denkvermogens* is voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong essentieel en voorkomt op vroege leeftijd factoren van onderpresteren. Leerkrachten kunnen daarvoor de reguliere lessen verrijken door vragen te stellen op verschillende niveaus (gebaseerd op Bloom) en de verschillende intelligentievoorkeuren (Gardner) te gebruiken met behulp van de Kleuter-Intelligentiematrix. Door "andere" vragen te stellen en te differentiëren in de vraagstelling wordt er een beroep gedaan op de *creatieve denkvermogens van het kind*.

Waarom

Door de reguliere lessen te verrijken komen ook de hogere orde denkvaardigheden aan bod. Hiermee kan een leerkracht op verschillende momenten van de dag inspelen op de behoeften van leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Hoe

1. Er is voor kleuters een specifieke integratiematrix van Bloom en Gardner ontwikkeld. Hierin zijn voor verschillende intelligentievoorkeuren en verschillende denkniveaus vragen met voorbeelden opgenomen, afgestemd op kleuters.

- De Australiër Tony Ryan bedacht in 1990 het concept *Denksleutels*. Het zijn 20 sleutels met daarop een vraag of opdracht die kinderen aanzet tot creatief, analytisch en praktisch denken. Vrijwel alle kinderen zijn bekend met het begrip "sleutel" als een ding dat je gebruikt om iets te openen. De denksleutels gebruiken we om ons denken te openen. Dit is voor kinderen een makkelijk uit te leggen concept.

Het Samenwerkingsverband PO in Veghel e.o. vertaalde deze *Thinker's Keys* die rondom verschillende thema's zijn gemaakt, en die heel goed bruikbaar zijn om te differentiëren in de vragen tijdens de reguliere lessen. Ze zijn bedoeld om het denken van kinderen te stimuleren. Het maakt de lessen en taken voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong - en eigenlijk voor *alle* kinderen - veel interessanter en uitdagender. In deze Toolkit kun je de handleiding, de 20 sleutels en een aantal leuke thema's voor kinderen downloaden. Er is ook een [video](#) beschikbaar met uitleg.

Wanneer

Het uitdagen van de denkvermogens van kinderen moet *dagelijks* aan de orde zijn in de gewone les of bij taken en opdrachten.

Voorbeeld

Integratiematrix

De leerkracht vraagt aan een aantal kinderen om een probleem uit de klas te bedenken en daar 3 oplossingsrichtingen bij te bedenken. Daarbij helpt hij de kinderen gebruik te maken van een van de meervoudige intelligenties van Gardner.

Probleem:.....

Oplossing 1:

Oplossing 2:

Oplossing 3:

Op deze manier leert het kind samen te werken en te denken in verschillende oplossingsrichtingen.

Denksleutels

Bij dit voorbeeld maken we gebruik van de denksleutel Lente. Kinderen worden aan het denken gezet door vragen te bedenken waarvoor het antwoord al gegeven is.

De vraagsleutel: Het antwoord is: "*In de lente*".

Bedenk vragen waarop alleen het antwoord: "*Als het lente wordt*" mogelijk is.

Bedenk vragen waarop alleen het antwoord: "*Het eerste jaargetijde*" mogelijk is.

Bedenk vragen waarop alleen het antwoord: "*Lammetjes en kuikentjes*" mogelijk is.

Bedenk vragen met de woorden "**bloemen in de tuin**" waarop alleen het antwoord: "*Nee*" mogelijk is

Bedenk vragen met de woorden "**het zonnetje**" waarop alleen het antwoord: "*Lekker*" mogelijk is.

Meer voorbeelden van Denksleutels voor jonge kinderen rond de jaargetijden lente, zomer, herfst winter kun je vinden in de downloads van deze Toolkit.

Benadering 4: Signaleren en aanpak van onderpresteren

Wat

Kinderen die instromen in groep 1 kunnen zich al na een paar weken aan gaan passen aan het niveau van de groep. Het is belangrijk om een *ontwikkelingsvoorsprong* vroegtijdig te herkennen en het onderwijsaanbod gelijk af te stemmen op de behoefte van het kind.

Waarom

Vroegtijdig signaleren van een ontwikkelingsvoorsprong kan leer- en gedragsproblemen helpen voorkomen. Als vroegtijdig gesignaleerd wordt en het onderwijsaanbod wordt afgestemd op de behoefte van het kind, kan het zich ontwikkelen. Dat helpt ook om een beter zelfbeeld en meer zelfvertrouwen te ontwikkelen.

Bovendien is een vroegtijdige signalering belangrijk om onderpresteren te voorkomen of te verminderen.

Hoe

- a. Tijdens de instroom
De verschillende manieren om een beeld te krijgen of er bij instroom naar groep 1 op de basisschool mogelijk sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong zijn. Voor een wat uitgebreider onderzoek voor intake verwijzen we graag naar de Intakevragenlijsten die ontwikkeld is door het SLO. De lijsten en de bijbehorende achtergrond informatie zijn te vinden in benadering 7.
- b. Tijdens de lessen in groep 1 en 2.
Bij het signaleren kan gelet worden op cognitieve en persoonlijkheidskenmerken van een ontwikkelingsvoorsprong en kenmerken van onderpresteren. Heidi van der Hoorn (Fijn Talent) heeft een observatielijst gepresenteerd op de conferentie Focus on Talent. Deze is te vinden in de downloads.

Benadering 5: Motivatie en zelfbeeld

Waarom

Motivatie is een belangrijk onderwerp om mee rekening te houden bij kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. We kunnen een aantal aspecten scharen onder motivatie: taakgerichtheid, doorzettingsvermogen, intrinsieke belangstelling, uitdagingen durven aangaan, graag willen leren en inspanningsbereidheid zijn wellicht de belangrijkste. Bij al deze aspecten gaat het om het verschil tussen potentie en prestatie. Dat wil dus zeggen dat (gebrek aan) motivatie ook gekoppeld is aan onderprestatie.

Voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong geldt nog iets “problematisch”: vaak wordt juist het hebben van een sterke motivatie beschouwd als een kenmerk van begaafdheid, zeker wat betreft jonge kinderen. Een van de belangrijkste kenners van hoogbegaafdheid Joseph Renzulli ziet “taakgerichtheid” als een van de drie componenten van begaafd gedrag (naast bovengemiddelde vaardigheden en creativiteit). Ellen Winner stelde in 2000 dat “intrinsic drive” een onderdeel uitmaakt van buitengewone, aangeboren begaafdheid”.

Maar daarmee is er wel mogelijk een probleem. Want als motivatie een noodzakelijke voorwaarde is voor begaafdheid, wat dan te denken van kinderen die we identificeren als begaafd maar die dat niet laten zien in hun gedrag, kortom onderpresteren? En als we aannemen dat kinderen een intrinsieke wens hebben om te leren – en dat zien we zeker terug in de peuterspeelzaal of de kleuterklas – hoe komt het dan dat kinderen dan (later) die intrinsieke motivatie verliezen, onderdrukken of het er meer of minder bij laten zitten? Hoe kunnen we dat begrijpen?

We proberen in de volgende paragrafen daar wat zicht op te bieden en ook vanuit de opgebouwde kennis en kunde een aantal richtlijnen aan te bieden om die motivatie te onderhouden of uit te dagen. Tenslotte zullen we een paar *do's* and *don'ts* weergeven die onder pedagogen en psychologen bekend zijn.

Bron: N. Collangelo & G.A. Davis, Handbook of Gifted Education 3rd edition, Boston 2003.

Wat

Om meer te begrijpen hoe het zit met motivatie gaan we in op drie benaderingen:

- Locus of control
- Attributie theorie
- Growth mindset

Locus of control

De lastig te vertalen term locus of control is een uitvinding van de Engelse psycholoog Julian Rotter. De “locus of control” is de plaats (of beter gezegd factor) waar(door) een individu de macht over zichzelf legt. Een *interne* locus of control vind je bij zelfstandige en zelfverzekerde mensen. In voor- en tegenspoed zullen zij verantwoordelijkheid nemen voor wat hen overkomt. Zij voelen zich meester van de situatie of werken eraan om de omstandigheden naar hun hand te zetten: je leven is maakbaar.

Externe locus of control is daarentegen het vermogen om te geloven dat je leven voor een deel aangeboren is. Kinderen met een externe locus of control geloven dat ze het leven niet zelf in handen hebben. Deze uitspraken hoor je dan vaak:

- *Waarom overkomt mij dit nu weer?*
- *Hoe kan het dat het altijd regent als ik weg wil?*
- *Waarom luistert de ander niet naar mij?*
- *Kan ik dan nooit iets goed doen?*

Of op school:

- *Slechte resultaten: "Die leraar mag me niet".*

De oplossing zal dus ook van buiten moeten komen, want waarom zou je een probleem oplossen, dat jezelf niet hebt veroorzaakt? Bij pubers kan bevordering van) dit gedrag op en duur leiden tot aangeleerde hulpeloosheid.

Kennis over de "locus of control" en de effecten daarvan kan je helpen om meer uit jezelf te halen. Over het algemeen zijn mensen met een *interne* locus of control te vergelijken met mensen met een "*growth mindset*". Ze geloven beiden dat je veel dingen kunt aanleren. Ze zijn bereid om te leren van fouten, verdiepen zich in een gezond leven en zoeken sneller naar oplossingen dan mensen met een externe locus of control. Bij "*growth mindset*" komen we hieronder nog terug.

Attributie theorie

Deze theorie laat zien hoe mensen dingen verklaren. Dat gaat grofweg op twee manieren: door een *externe* of een *interne* attributie.

Bij een *externe* attributie zoek je een oorzaak altijd bij een dader of kracht van buiten: "alsof de duivel er mee speelt". Een *interne* attributie zoekt de oorzaken bij factoren binnen een persoon, zegt dat iemand rechtstreeks verantwoordelijk is voor een gebeurtenis.

Een voorbeeld uit de klas. Een leerling krijgt resultaten terug van een toets, werpt snel een blik op het werk en ziet, ah een 6. Hij denkt even over dit voor hem teleurstellende resultaat en bedenkt wat een slechte leraar hij heeft en hoe stom de vragen waren en Hij geeft een heleboel externe attributies. Wat zorgde voor die 6? Gebeurtenissen buiten hemzelf. Bij een andere gebeurt het omgekeerde: een 9! "Tja, wat zal ik zeggen. Als je goed bent, ben je goed!" De leerling klopt zich op de borst. Sommigen zijn nou eenmaal slim. Waarom dit mooi cijfer? Dat komt toch jezelf? Hij kent de oorzaak toe aan factoren in hemzelf en geeft interne attributies.

Dit is natuurlijk een eenvoudig voorbeeld. Als de buitenwereld ons vraagt: "Waarom"? dan geven we ofwel een *interne* attributie ofwel een *externe* attributie. Heel voor de hand liggend, maar wat heeft het te maken met aangeleerde gedrag?

Voor opvoeders is dit belangrijk: als kinderen controle kunnen hebben over de attributies die ze zichzelf geven, dan is het toekomstige(!) gedrag beïnvloedbaar. En omdat begaafdheid zo nauw verbonden is met motivatie (en de keerzijde daarvan: onderprestatie) is het belangrijk dat we al bij het begin van de educatie ons bewust zijn van de beïnvloeding van gedrag.

Uit: Cursus uit 1994 over mensen elkaar overtuigen en beïnvloeden van Steve Booth-Butterfield, buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van West-Virginia (VS). De heer Booth-Butterfield verleende toestemming zijn cursus uit het Engels te vertalen en op Leren.nl te publiceren.

Copyright © 2004 Nederlandse vertaling: Ysolde Bentvelsen, beëdigd vertaalster Engels, in opdracht van Leren.nl.

<https://www.leren.nl/cursus/sociale-vaardigheden/overtuigen-beïnvloeden/attributietheorie.html>

Nu de stap naar de “growth mindset”.

Growth Mindset

Hoe wordt een interne locus of control en daarmee een interne motivatie bevorderd? Aan de attributietheorie kleven zeker risico's. Als de nadruk zo ligt op de eigen verantwoordelijkheid voor gedrag zijn ook factoren als faalangst, vrees om buiten de groep te vallen of gemakzucht (weinig inspanningsbereidheid) aan de orde. Ook heeft niet elk kind evenveel doorzettingsvermogen. We kunnen met beïnvloeding van gedrag ook de-motivatie bevorderen of (onbewust) onderprestatie honoreren.

Om ons daarvan bewust te zijn en om strategieën te ontwikkelen om de-motivatie te voorkomen moeten we te rade gaan bij de “growth mindset” of “self-theories” van Carol Dweck (Indiana University). Dweck beschrijft aan de hand van een aantal zeer gezaghebbende studies hoe mensen een eigen zelfbeeld ontwikkelen en hoe deze “self-theories” hun psychologische wereld scheppen, hun gedachten, gevoelens en gedragingen vorm geven. En deze theorieën maken ook duidelijk waarom sommige leerlingen gemotiveerd zijn om harder hun best te doen en waarom andere in patronen vervallen van (aangeleerde) hulpeloosheid en zelfvernietiging.

Dweck stelt het *concept van zelfvertrouwen* centraal, en legt uit welke rol dit speelt bij motivatie en welke omstandigheden dit bevordert.

Manier van denken (Mindset)

Het onderzoek van Dweck focust op de relatie tussen *motivatie, persoonlijkheid en ontwikkeling*. Volgens haar kunnen individuen altijd worden ingedeeld volgens hun onbewuste standpunten waar hun vermogens vandaan komen. Sommigen geloven dat hun succes is gebaseerd op aangeboren vermogens; van hun wordt gezegd dat zij een *gefixeerde* manier van denken hebben. Van anderen, die geloven dat hun succes gebaseerd is op hard werken, leren, training en vasthoudendheid, wordt gezegd dat zij een *groeiende (of incrementele)* opvatting over intelligentie hebben (*groeimentaliteit*). Het is niet zo dat individuen zich altijd bewust zijn van hun manier van denken, maar dat kan evengoed wel afgeleid worden uit hun gedrag. Dat blijkt vooral uit hoe zij reageren op falen. Mensen met een *gefixeerde* manier van denken zijn bang om te falen omdat ze denken dat hun basisvaardigheden onvoldoende zijn, terwijl mensen met een *groeimentaliteit* zich minder

zorgen maken en dus ook minder faalangst hebben, omdat ze zich realiseren dat hun prestaties kunnen worden verbeterd en dat je leert van fouten.

Dit gegeven speelt een rol in het hele leven en is dus van grote invloed op iemands motivatie en bereidheid om met tegenslagen om te gaan. Subtiele signalen uit de omgeving kunnen daarom een grote rol spelen op de mindset.

En het is dus ook cruciaal in opvoeding en onderwijs. Bijvoorbeeld, als kinderen geprezen worden met zinnen als: *“Nou dat heb je goed gedaan. Heel slim hoor.”* Of: *“Zie je wel, je bent echt goed in rekenen!”* is het veel waarschijnlijker dat zij een *gefixeerde* manier van denken ontwikkelen, terwijl complimenten als *“Goed gedaan, je hebt er hard voor gewerkt”* of: *“Zie je wel, veel oefenen helpt”* waarschijnlijk een *“groei”-mindset* bevorderen. Voor kinderen is het dus belangrijk ze zoveel mogelijk aan te moedigen om vol te houden ook als zij fouten maken, door ze te stimuleren op een bepaalde manier te denken. Fouten maken mag! Volgende keer beter!
Hoe vroeg kun je dit in het onderwijs duidelijk maken?!

Dweck maakt in deze [TED talk](#) duidelijk hoe belangrijk de rol van de leerkracht is.

Hoe

Vijf redenen waarom een kind met een ontwikkelingsvoorsprong soms niet gemotiveerd is en vijf manieren om daar mee om te gaan.

1. Perfectionisme

Veel begaafde kinderen worden als het ware verlamd door faalangst. Ze ontlopen een taak liever dan dat ze het risico nemen om hem verkeerd te doen. Ook heel jonge kinderen leren dit al aan. En het leidt tot frustrerende conflicten. Een kind is er dan van overtuigd dat het niet lukt.

Wat te doen? Leren doorzetten!

Hier helpt de “groei mindset” theorie enorm. Deze omhelst immers de gedachte dat fouten je verder brengen en dat strijd en uitdaging het pad wijst naar succes. Dus help een kind om doorzettingsvermogen te ontwikkelen, vertel het over fouten die prima uitpakten. Vertel verhalen over historische figuren die dóórgingen ondanks de stomme dingen die ze hebben gedaan. Of praat over favoriete helden uit films die juist succes hadden dankzij hun misstappen. Als je een kind de kracht van het falen kan laten inzien (fouten maken móét) zal het zich op de lange duur van de “ketens” van perfectie kunnen bevrijden.

2. Temperament

Hypocrates had het al over de vier temperamenten, vier persoonlijkheids- kenmerken die iemands passies en gedragingen beïnvloeden: sanguinisch (blij-opgeruimd), cholericus (koppig en onafhankelijk), melancholisch (gevoelig en analytisch) en flegmatisch (meegaand, en conflict vermijdt). Bij de meeste mensen spelen meerdere temperamenten en vaak ook één juist niet.

Het spreekt vanzelf dat sommige temperamenten conflicteren met motivatie en het volbrengen van taken. Kinderen met een sanguinisch temperament hebben vaak geen zin in

taken die ze niet leuk vinden, cholericici staan er op dat ze eerst precies verteld worden wat ze doen, en flegmaticici blijven soms gevangen in de lamelendigheid van wat ze altijd al doen.

Wat te doen? Eigenaarschap.

Kinderen investeren meer in taken die ze zelf kiezen. Vind dus uit welke activiteiten een kind inspireren. Dat heeft natuurlijk ook erg te maken met de intelligenties of interesses die een kind heeft (zie meervoudige intelligenties van Gardner).

Maar daar zit natuurlijk ook een keerzijde aan: het grote “spookbeeld” van het werkelijke leven. De kinderen moeten ook leen om te gaan met taken die ze wat minder inspirerend vinden. Maar als je kinderen eerst taken laat doen die ze leuk vinden zullen ze waarschijnlijk “inspanning” voor taken leren waarderen. Als ze dan ouder worden snappen ze waarschijnlijk dat ook minder leuke inspanningen hen tevreden kan maken.

3. Te gefocust

Sommige kinderen gaan zo op in spel, in een boek, in games op de tablet, maken van tekeningen, enzovoort, dat ze de wereld om zich heen vergeten. De “gewone” dingen boeien dan niet (meer). Opruimen? Ho maar. Die taak die nog af moet? Straks.

Wat te doen? Korte, heldere en liefst visuele richtlijnen.

Een “slim” brein werkt op volle toeren bij de informatie die het krijgt. Die werkt als “Pokon”. Maar dat betekent dat waslijstjes met taken en opdrachten juist voor deze kinderen met dit brein slecht werken. Om overbelasting en vermijdingsgedrag te voorkomen is het het beste om deze kinderen specifieke en heldere richtlijnen te geven, en wel één voor één en het liefst in visuele vorm.

4. Asynchrone ontwikkeling.

Hier hebben we al over geschreven in de bouwsteen voor heel jonge kinderen. Omdat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong vaak vanuit (diep) begrip opereren en vaak vroegrijpe persoonlijkheden vormen, lijken ze soms een stuk ouder dan ze zijn. We hebben geschreven over de verschillende “leeftijden” in één person. Dat betekent dat sommige aspecten van hun ontwikkeling veel verder zijn en andere juist erg achter lopen. Kinderen die al “Lord of the Rings” lezen, maar hun veters nog niet kunnen strikken. Soms lijken voor deze kinderen de gemakkelijkste taken onoverkoombaar.

Hoe daarmee om te gaan? Gebruiken in de groep met het kind oefenen!

Pedagogische medewerkers en leerkrachten van groep 1 zouden volgens de pedagoog Harry Wong er goed aan doen de gebruiken in de groep of klas in de eerste dagen in de groep met het kind te oefenen. Dat helpt kinderen echt om zich nieuw gedrag eigen te maken en geeft het zelfvertrouwen. Haal de stapjes die bij een taak horen uit elkaar en neem de tijd een kind te laten merken hoe deze gedaan moeten worden. Zelfs iets simpels als het inpakken van een rugzak is waard om geoefend te worden, zeker als kinderen achter lopen bij executieve of organisatie vaardigheden.

5. Dubbel bijzonder.

Er zijn nogal wat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong die we “dubbel bijzonder” noemen: cognitieve voorsprong naast een ontwikkelingsstoornis of leerhandicap, zoals een stoornis in het Autisme spectrum, AD(H)D, of dyslexie. Niet alleen hebben deze “kwaliteiten” effect op het leervermogen van kinderen, maar ze hebben zeker ook impact op de executieve functies.

Wat te doen? Ontwikkel strategieën en mechanismen om daarmee om te gaan (coping).

Deze coping mechanismen zijn natuurlijk voor elke kind met een dergelijke “kwaliteit” verschillend. Met deskundigen en vooral ouders moet worden afgestemd (de driehoek leerkracht – kind – ouder(s)) wat werkt in welke situatie. Structuur, ruimte voor fysieke inspanningen, aandacht voor een goede communicatie. Wat echter van belang is dat een pedagogische medewerker of leerkracht ervan bewust is dát kinderen deze dubbele bijzonderheid hebben en dat het niet altijd duidelijk is wat nou wat “veroorzaakt”: de cognitieve voorsprong of de aandacht- of ontwikkelingsstoornis.

Deels gebaseerd op:

<https://www.notsoformulaic.com/gifted-kids-arent-motivated-cope/>

Benadering 6: Peuters met een ontwikkelings- voorsprong

Wat

Kun je bij peuters al spreken van hoogbegaafdheid? Elk kind ontwikkelt zich op zijn eigen wijze en in zijn eigen tempo. Toch zijn er kinderen waarvan je in de baby- en peutertijd al kunt zien dat ze zich sneller ontwikkelen dan leeftijdsgenoten. Sommige kinderen blinken uit op een bepaald ontwikkelingsgebied zoals de taalontwikkeling. Maar anderen kunnen op meerdere gebieden een voorsprong laten zien zoals in de taal, het denken, het spel, de motoriek of sociaal emotioneel. Als een kind aanzienlijk verder is in zijn ontwikkeling in vergelijking met kinderen van dezelfde leeftijd spreken we van een ontwikkelingsvoorsprong.

In de peuter- en kleuterleeftijd spreken we nog niet van hoogbegaafdheid omdat de ontwikkeling van deze jonge kinderen nog heel sprongsgewijs verloopt en ook per ontwikkelingsgebied kan verschillen. Maar hoogbegaafd wordt je niet ineens op latere leeftijd, in aanleg is hoogbegaafdheid al aanwezig bij de geboorte.

Waarom

Het is belangrijk om een ontwikkelingsvoorsprong te herkennen bij kinderen zodat je in je aanbod goed kunt aansluiten bij hun interesses en niveau. Om te zorgen dat peuters met een ontwikkelingsvoorsprong zich fijn blijven voelen en zich blijven ontwikkelen is het belangrijk dat ze gestimuleerd worden in hun zone van naaste ontwikkeling. Bij een vermoeden van een ontwikkelingsvoorsprong is informatie vanuit de thuissituatie ook zeer belangrijk. Welk beeld hebben ouders van hun kind? Welk gedrag laat het kind thuis zien, welke interesses heeft het en waar speelt het graag mee? Een peuter die in de voorschoolse voorziening geconfronteerd wordt met makkelijk spel materiaal en weinig uitdagend taalgebruik kan de neiging krijgen om zich te gaan aanpassen aan het aangeboden niveau. Dit is vaak aanleiding tot gedragsproblemen of psychosomatische problemen.

Hoe

Herkennen

Hoe kun je een ontwikkelingsvoorsprong herkennen bij peuters? Bepaalde kenmerken in de ontwikkeling en het karakter van een peuter kunnen duiden op een ontwikkelingsvoorsprong. Het is niet zo dat een kind alle kenmerken moet laten zien om te kunnen spreken van een ontwikkelingsvoorsprong.

- Buitengewone nieuwsgierigheid
- Goed geheugen
- Grote woordenschat
- Maakt lange zinnen en gebruikt moeilijke woorden
- Begrijpt meervoudige opdrachten
- Heeft humor en snapt grapjes
- Brede interesse
- Heeft weinig uitleg nodig
- Vraagt om uitleg (waarom?), al op heel vroege leeftijd, en wil dan steeds weer dóórvragen (totdat de volwassene het antwoord soms ook niet meer weet)
- Laat in het spel zien dat hij/zij een plan heeft
- Stelt originele en verrassende vragen
- Heeft interesse in letters en cijfers
- Houdt niet van herhaling
- Verveelt zich snel
- Rijke fantasie bij spelen en vertellen
- Denkt diep na over gebeurtenissen
- Houdt van denkspelletjes voor oudere kinderen
- Is eigenzinnig
- Heeft een groot gevoel voor rechtvaardigheid
- Speelt graag met oudere kinderen
- Wil graag de eerste, de beste, de snelste zijn
- Streeft naar perfectie

Passend aanbod

Wat kun je doen om peuters met een ontwikkelingsvoorsprong een passend aanbod te bieden?

1. Signaleren op welk niveau het kind functioneert. Maak mogelijk gebruik van de ontwikkelingslijsten van de voorschoolse voorziening mits er een hogere scoring dan tot vier jaar mogelijk is. Ga in gesprek met ouders om een goed beeld van het functioneren van het kind in de thuissituatie te krijgen.
2. Bedenk wat de peuter nodig heeft van:
 - de pedagogisch medewerker
 - de omgeving
 - het materiaal
 - de andere kinderen
 - de ouders
3. Maak een plan met daarin aanpassingen op het gebied van:

- de activiteit
- de omgeving
- de rol van de pedagogisch medewerker
- het aanspreekniveau
- de speelmaatjes

4. Voer het plan uit en evalueer wat de effecten zijn

Voorbeeld

Semmie is 2,5 jaar en inmiddels een paar maanden op de peuterspeelzaal. Semmie is een jongetje die erg van bouwen houdt, hij kan eindeloos spelen met de blokken. Hier verzint hij eindeloze verhalen. Verder is Semmie nogal stil en houdt zich wat afzijdig van de groep. De pedagogisch medewerkers merken wel dat Semmie een goed geheugen heeft. Hij snapt het snel als er iets uitgelegd wordt en hij kent de groepsregels heel goed. Tot nu toe hebben ze Semmie lekker met de blokken laten spelen en nog niet veel eisen aan hem gesteld of uitdaging geboden.

Thuis geeft Semmie aan dat hij het niet leuk vindt op de peuterspeelzaal en dat de kinderen ook niet leuk zijn. Ouders besluiten het gesprek met de pedagogisch medewerkers aan te gaan. Thuis speelt Semmie het liefst met zijn 3 jaar oudere buurjongetje. Dan maken ze samen de mooiste dingen van lego. En daarnaast houdt hij erg van boeken. Hij herkent zelfs al de letters uit zijn naam.

Naar aanleiding van het gesprek met de ouders besluiten de pedagogisch medewerkers om de ontwikkelingsvolglijst in te vullen. Ze stellen een lijstje op van mogelijke onderwerpen die passen bij de interesses van Semmie en maken een inschatting van het niveau dat hij zou aankunnen.

Daarnaast hebben de pedagogisch medewerkers de indruk dat Semmie behoefte heeft aan een speelmaatje die hetzelfde ontwikkelingsniveau heeft of dezelfde interesses.

Ook de wijze waarop ze met Semmie communiceren wordt onder de loep genomen.

In het plan van aanpak gaan de pedagogisch medewerkers samen met Semmie ontdekken welke activiteiten hij nog meer leuk en interessant zou vinden om te gaan doen op de peuterspeelzaal. Bij de groepsactiviteiten wordt er gekeken of er een aanpassing gedaan kan worden om de activiteit aantrekkelijker te maken voor Semmie. Samen met een peuter die ook heel goed is in bouwen wordt Semmie uitgedaagd tot nieuwe en leuke bouwprojecten gecombineerd met andere materialen. Ook worden de denksleutels ingezet tijdens overgangsmomenten waardoor meerdere kinderen worden uitgedaagd in hun denken.

Na een paar weken gaan de pedagogisch medewerkers weer om tafel met de ouders. Beide partijen praten elkaar bij over de laatste ontwikkelingen. De pedagogisch medewerkers zien dat Semmie meer is gaan deelnemen aan de groepsactiviteiten en dat hij meer van zich laat horen. Ouders geven aan dat Semmie nog maar zelden zegt dat hij geen zin heeft om naar de peuterspeelzaal te gaan. Ze spreken af om standaard elke 3 maanden even te overleggen over hoe het gaat.

Asynchrone ontwikkeling van peuters

Wat

Peuters met een ontwikkelingsvoorsprong hebben vaak een niet gelijk oplopende ontwikkeling op intellectueel, lichamelijk en emotioneel gebied. Bij sommige peuters

ontwikkelen deze drie min of meer gelijk: een synchrone ontwikkeling. Maar bij peuters met een ontwikkelingsvoorsprong is dat vaak niet het geval. Het lijkt er op dat deze kinderen niet één mentale leeftijd hebben maar verschillende. Dat maakt ze kwetsbaar.

Het ontwikkelingsprofiel van een driejarig begaafd kind zou er als volgt uit kunnen zien:

- denk ontwikkeling: leeftijd 6 jaar
- motorische ontwikkeling: leeftijd 3 jaar
- emotionele ontwikkeling: leeftijd 4 jaar.
- spelontwikkeling: leeftijd 4 jaar

Maar vele andere variaties zijn mogelijk

Voorbeelden.

- Een kind van vijf doet verrijkingstaken maar moet de juf vragen om zijn veters te strikken
- De peuter wil graag vader en moedertje spelen maar tijdens het spelen blijkt dat de andere kinderen zich niet aan hun rol houden. De peuter raakt hierdoor teleurgesteld en gefrustreerd.
- Een kind leest al boeken die voor tien jarigen bestemd zijn, maar krijgt nachtmerries van de vele indrukken in het boek die het emotioneel nog niet kan plaatsen.

Hoe

Je kunt niets doen aan de manier waarop kinderen zich ontwikkelen, dus asynchrone ontwikkeling kan niet worden gecorrigeerd. Maar wanneer ouders of pedagogische medewerkers een kind begrijpen kan het wel gesteund worden in ontwikkeling, zelfvertrouwen en zelfbeeld.

een paar tips:

1. Erkennen dat sociale en emotionele ontwikkeling van een kind anders verloopt dan intellectuele ontwikkeling is essentieel. Begrijp dat emotionele uitbarstingen of gefrustreerde gevoelens daar bij horen
2. Wees je bewust van het feit dat door asynchrone ontwikkeling speciale behoeften ontstaan. Zo hebben kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong emotionele ondersteuning nodig, maar óók intellectuele uitdaging. Een begaafd kind van vier heeft behoefte aan een knuffel, maar kan tegelijkertijd bezig zijn met dinosaurussen.
3. Erken dat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong niet altijd bij dezelfde ontwikkelingsgelijken terecht kunnen. Dat betekent bijvoorbeeld dat ze goed kunnen optrekken met kinderen van hun kalenderleeftijd maar ook behoeften hebben om dingen samen te doen met ontwikkelingsgelijken op intellectueel gebied. Dat kunnen dus ook heel goed oudere kinderen zijn of zelfs volwassenen.
4. Een kind voelt aan dat er iets niet "klopt", omdat het zijn problemen niet terug ziet bij kinderen in zijn groep. Dat kan een gevoel van onveiligheid scheppen (ben ik raar? wat is er met mij aan de hand? wat ben ik toch onhandig). Een uitleg hoe het zit, het benoemen van wat een kind zelf (nog) niet kan benoemen schept veiligheid en geborgenheid.

Benadering 7: Intake en overdracht in voorschoolse educatie en de kleuterklassen

Wat

Kinderen die instromen in groep 1 kunnen zich al na een paar weken aan gaan passen aan het niveau van de groep. Het is juist daarom belangrijk om een ontwikkelingsvoorsprong vroegtijdig te herkennen en het onderwijsaanbod gelijk af te stemmen op de behoefte van het kind.

Waarom

Vroegtijdig signaleren van een ontwikkelingsvoorsprong kan leer- en gedragsproblemen helpen voorkomen. Als vroegtijdig gesignaleerd wordt en het onderwijsaanbod wordt afgestemd op de behoefte van het kind, kan het kind zich ontwikkelen. Dit helpt om een beter zelfbeeld en meer zelfvertrouwen te ontwikkelen.

Hoe

De verschillende manieren om een beeld te krijgen of er bij instroom naar groep 1 op de basisschool mogelijk sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong zijn:

- Overdracht van de voorschoolse opvang naar de basisschool.
- Het eerste kennismakingsgesprek met de ouders. Het is sterk aan te bevelen om het kennismakingsgesprek plaats te laten vinden voordat het kind komt wennen op school. Met behulp van een intake vragenlijst en door goed te luisteren naar ouders kan al veel informatie verkregen worden of er mogelijk sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong.

Voorbeeld Intakelijst kleuters

De 'Intakevragenlijst Kleuters' is ontwikkeld door het SLO voor ouders en leerkrachten en heeft als doel alle kinderen vroegtijdig in beeld te brengen. Hierdoor kunnen onderwijs en begeleiding goed afgestemd worden op de ontwikkelingsbehoeften van het individuele kind. De intake procedure is ontwikkeld door Nora Steenbergen, Yvonne Janssen en Desirée Houkema namens het SLO en biedt naast een handleiding een vragenlijst voor leerkrachten, een vragenlijst voor ouders ook een "[tool](#)" om de gegevens te verwerken.

De diversiteit in ontwikkeling op het moment dat kleuters aangemeld worden bij een basisschool is groot. Op de verschillende ontwikkelingsgebieden (bijv. cognitief, motorisch, sociaal en emotioneel) kan het verschil zich manifesteren als een achterstand in ontwikkeling ten opzichte van leeftijdgenoten. Eveneens kan het duidelijk worden dat er sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong. De voorsprong of achterstand ten opzichte van leeftijdgenoten kan een paar maanden zijn, een jaar, maar ook meerdere jaren. Of er sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong of -achterstand kan per ontwikkelingsgebied verschillen (zie ook *Asynchrone Ontwikkeling* in aandachtsgebied 6).

Ouders hebben de ontwikkeling van hun kind gevolgd en zijn daarom in staat in te schatten waar hun kind staat. Zij hebben hun kind zien functioneren in verschillende omgevingen. Ouders kunnen dus veel informatie geven over hun kind. Voor een school is het meenemen van de deskundigheid van ouders een kans om van begin af aan het onderwijs aan te laten sluiten bij het kind, in het aanbod en in de begeleiding. Dat het kind bij aanvang van de basisschool in beeld is, is belangrijk om een doorgaande ontwikkeling mogelijk te maken.

Kleuters kunnen zich heel snel aanpassen en de kans hierop is groter bij kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Downloads

[Toolkit Jonge Kinderen](#)